

ทอผ้าฝ้าย - ย้อมสีธรรมชาติ

ของชาวปกากะญอบ้านป่าปู้ จ.แม่ฮ่องสอน

ห มู่บ้านป่าปู้ จ.แม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กๆ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวปกากะญออาศัยอยู่ มีเพียง 35 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทำสวน ทำนา เพราะไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือถ้ามีก็มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

ดังนั้นกลุ่มทอผ้าปกากะญอ บ้านป่าปู้ จึงก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ.2542 โดยสำนักงานประชาสัมพันธ์อำเภอเมืองเข้ามาสนับสนุน ทำให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เสริม นอกจากการรับจ้างทำสวน ทำนา

พี่ทองแดง สกุลจรรยาดี เล่าให้ฟังว่า “เดิมทีชาวบ้านทอผ้าใช้กันเองอยู่แล้ว เมื่อก่อนจะมีการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติตามแบบดั้งเดิม ต่อมาก็เริ่มนิยมนำด้ายย้อมสีเคมีที่มีขายตามท้องตลาดมาใช้กันมากขึ้น เพื่อความสะดวกของชาวบ้าน จากนั้นมีเจ้าหน้าที่ของประชาสัมพันธ์จังหวัดเข้ามาสนับสนุน โดยมีการอบรมเรื่องวิธีการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ การออกแบบลายผ้า ชาวบ้านจึงจัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านป่าปู้ขึ้น”

สำหรับผ้าที่ทอของบ้านป่าปู้นั้นจะเป็นผ้าฝ้าย โดยเน้นเส้นด้ายที่ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผ้าถุง เสื้อ ผ้าพันคอ และย่าม การทอผ้าก็ยังคงเป็นการทอมือ ทอเอวของชาวกะเหรี่ยง ลักษณะเด่นของผ้าทอของบ้านป่าปู้แห่งนี้ก็คือ การย้อมสีธรรมชาติ สีที่ใช้ทำจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ ไม่ได้ใช้สารเคมี และผ้าทอของที่นี่ก็มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ถูกรักของใจของคนไทยและชาวต่างชาติ

การทอเอวของชาวกะเหรี่ยง

*ผ้าที่ทอของบ้านป่าปู้นั้น
จะเป็นผ้าฝ้าย การทอผ้า
ก็ยังคงเป็นการทอมือ ทอเอว
ของชาวกะเหรี่ยง
ลักษณะเด่นของผ้าทอของ
บ้านป่าปู้แห่งนี้ก็คือ
การย้อมสีธรรมชาติ
สีที่ใช้ทำจากวัตถุดิบจาก
ธรรมชาติไม่ได้ใช้สารเคมี
และผ้าทอของที่นี่ก็มีชื่อเสียง
ที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน*

“วิธีการย้อมผ้าจะเลือกวัสดุย้อมสีธรรมชาติ เพื่อให้ได้สีตามต้องการ มีทั้งการใช้ผล ใบ และเปลือก เช่น สีเทา ใช้ผลมะขาม

ป้อม สีโอรส ใช้เปลือกเงาะป่า สีเหลือง ใช้ขมิ้น แก่นต้นขนุน หรือเปลือกมะม่วง สีน้ำตาลอ่อน ใช้เปลือกสมอ สีแดง ใช้เปลือกสะตือและ (ลักษณะคล้ายต้นรัก) สีฟ้า สีคราม ใช้ใบย้อม เหล่านี้เป็นต้น” พี่ทองแดงกล่าว

การออกแบบลวดลายผ้าทอ บ้านป่าปู้ ชาวบ้านจะคิดลวดลายกันเอง และจะเน้นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวปกากะญอเอาไว้ เมื่อก่อนบ้านป่าปู้จะทอเฉพาะผ้าถุง เสื้อ ส่วนใหญ่จะเป็นแบบเรียบๆ พอมาระยะหลังชาวบ้านเริ่มรู้จักประยุกต์ลวดลายขึ้นมาใหม่ หลากหลาย ใช้สีสรรหลากหลายและสดใสมากขึ้น เพื่อให้ถูกใจลูกค้า และเป็นที่ต้องการของตลาด มีให้เลือกมากมาย เช่น เสื้อ ผ้าถุง กระโปรง โดยเฉพาะผ้าพันคอ และย่าม เป็น

สินค้าต่างๆ ของชาวปกากะญอบ้านป่าปู้

ที่ถูกอกถูกใจของชาวต่างชาติมากที่สุดที่เดียว
 พี่ทองแดง กล่าวเพิ่มเติมว่า
 “คนที่มาซื้อผ้าของเรามีทุกประเภท
 ส่วนมากจะเป็นคนที่สนใจใช้ผ้าที่ย้อมด้วยสี
 จากธรรมชาติโดยเฉพาะ ถ้าเป็นชาวต่าง-
 ประเทศส่วนใหญ่แล้วจะให้ทางเราทอผ้าผืน
 ใหญ่ๆ เพื่อเอาไว้ตกแต่งบ้าน และจะชอบผ้า
 พันคอ และย้อมมากกว่าพวกเสื้อ และกระ-
 โปรง”

“รายได้ของสมาชิกกลุ่มนั้นขึ้นอยู่กับ
 กันว่าใครทำได้มากได้น้อย บางคนมีงานใน

ไรในนา จะไม่ค่อยมีเวลามาทอผ้าส่งให้กับ
 กลุ่ม จะได้รับค่าตอบแทนน้อย ถ้าคนไหน
 มีเวลาทอผ้ามากๆ ทำจริงๆ จังๆ ก็จะมีราย
 ได้มาก แต่ก็ถือว่าการทอผ้าของกลุ่มเราช่วย
 ให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมมากขึ้น ถึง 30 -
 40 % และทำให้ไม่ต้องออกไปทำงานนอก
 หมู่บ้าน ผิดกับเมื่อก่อนที่ต้องออกไปรับจ้าง
 ทำงานนอกหมู่บ้าน”

ปัจจุบันผ้าทอของบ้านป่าปู้แห่งนี้
 ก็ยังเป็นที่ต้องการของลูกค้าทั้งชาวไทยและ

ชาวต่างชาติ แต่พี่ทองแดง กล่าวว่า

“จะรับใบสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า
 เฉพาะที่กลุ่มมั่นใจว่าจะทำสินค้าได้ตามที่ลูก
 ค่าพอใจ หากลูกค้าสั่งซื้อสินค้าเกินกำลัง
 เกินความสามารถของกลุ่มที่จะผลิตได้ ทาง
 กลุ่มก็จะปฏิเสธทันที เพราะไม่ต้องการให้
 ลูกค้าผิดหวังไม่อย่างทำให้เสียชื่อเสียงของ
 กลุ่มด้วย เช่น ถ้าเป็นงานปักกลดลายมากๆ
 และต้องการสินค้าจำนวนมาก และให้ส่งเร่ง
 ด่วน ทางกลุ่มจะรับไม่ไหว แต่ถ้าลูกค้าให้
 ทயอยส่งสินค้า ไม่เร่งด่วน กลุ่มก็จะรับไว้ได้
 เพราะงานปักกลดลายเป็นงานที่ต้องใช้วัตถุ
 ดิบและใช้ในการปักกลดลายนานมาก
 บางครั้งไม่มีเวลาทำงานอื่น เลือที่ปักกลดลาย
 แน่นๆ จะใช้เวลาปักนานเร็วที่สุดตัวหนึ่ง 3
 สัปดาห์ ถึง 1 เดือน ถ้าเป็นสินค้าพวกผ้า
 พันคอ ทางกลุ่มเราจะไม่จำกัดเพราะทำได้ง่าย
 และใช้เวลาไม่มาก”

ใครสนใจผ้าฝ้ายทอสีธรรมชาติ
 ของชาวปกากะญอ ติดต่อได้ที่ กลุ่มทอผ้า
 ปกากะญอ บ้านป่าปู้ หมู่ 2 ต.ผาช่อง อ.เมือง
 จ.แม่ฮ่องสอน รับรองว่าไม่ผิดหวังได้สินค้า
 ถูกอกถูกใจติดไม้ติดมือกลับบ้านแน่นอน●

การย้อมสีของชาวปกากะญอ บ้านป่าปู้

อุปกรณ์

หม้อ หรือกะทะ , ฟืน ,เตา , ฝ้าย
 ,น้ำ , น้ำขี้เถ้า , น้ำสนิม , ราวตากผ้า , เปลือก
 ไม้ , ใบไม้ , ผลไม้

เปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้

- เปลือกสมอ (“มานะ” ภาษาไทย
 ใหญ่ กะเหรี่ยง) ให้สีน้ำตาลอ่อน สีเปลือก
 ไม้แห้ง

- ลูกสมอ ให้สีเทาเข้ม
- ใบฮ่อม ให้สีน้ำเงิน ย้อมซ้ำจะให้

สีน้ำเงินเข้มออกดำ

- เปลือกสะเมาะและ
 (ลักษณะคล้ายต้นรัก) ให้สี
 แดงธรรมชาติ ไม่ใช่สีแดงสด
 - ลูกมะขามป้อม
 ให้สีเทา

- เปลือกเพกาผสม
 กับใบถั่ว (ถั่วที่เป็นเครือเป็น
 ถั่ว) ปริมาณเท่า ๆ กัน ให้สี
 เขียวอ่อน

- เปลือกเงาะป่า ให้สีโอรส
- เปลือกต้นมะขาม ให้สีชมพู
- เมล็ดมะขามป้อม ให้สีกรมท่า

ออกดำ

- ขมิ้น แก่นต้นขนุน เปลือกมะม่วง
 ให้สีเหลือง

- ขมิ้นชัน (ปูลย) และ ปูนขาว (ปูนที่กินกับหมก) ให้สีครีม

- เปลือกมังคุด ให้สีเลือดหมู

เทคนิคการเก็บการใช้

- การเอาเปลือกต้นหนึ่งตาก เอาเปลือกไม้ครึ่งเดียว แล้วนำดินพอกเปลือกที่ตากออกไปเพื่อการอนุรักษ์ต้นไม้ต่อ

- ฤดูฝนส่วนใหญ่ใช้ผล ใบ ฤดูการย้อมผ้าจะเป็นปลายฝนต้นหนาว

- การใช้พืชอื่นทดแทนพืชที่ให้สีเหลือง เช่น แก่นต้นขมิ้น ให้ใช้ขมิ้นแทน

- กรณีใช้แก่นต้นขมิ้น จะใช้ขมิ้นในเขตบ้าน แล้วปลูกใหม่ขึ้นทดแทน

ขั้นตอนและวิธีการย้อมด้วย

1. ก่อไฟ

2. หุบหรือตำเปลือกไม้ (เลือกสีตามต้องการ)

3. นำเปลือกไม้ที่หุบหรือตำละเอียดใส่หม้อ เติมน้ำ นำไปต้มให้เดือด

- ปริมาณเปลือกไม้มากหรือน้อยอยู่ที่ความต้องการความเข้มขึ้นของสีและความชำนาญ

- เปลือกไม้ที่แก่จะให้สีที่เข้มกว่าเปลือกไม้อ่อน

4. เมื่อน้ำเดือด จะตักเปลือกไม้ ออกหรือไม่ตักออกก็ได้ ใส่ผ้าขี้เถ้า (น้ำต่าง) ลงไปแล้วใส่ด้ายที่ต้องการย้อมลงไป ต้มต่ออีกประมาณ 1 ชั่วโมง (น้ำต่างจะทำให้เนื้อด้ายฟู สีติดด้ายดี และทำให้สีไม่ตก)

5. ยกหม้อต้มลง แล้วตักด้ายออกทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไปล้างน้ำให้สะอาด (การล้างด้ายไม่สะอาดจะทำให้สีตกเมื่อนำไปซัก ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่ได้คุณภาพที่มาตรฐาน)

6. ต้มแป้งข้าวเจ้า หรือนำข้าวสารเจ้าผสมน้ำเคี่ยวให้สุก ปริมาณน้ำตามความต้องการที่จะให้ด้ายแข็งหรืออ่อน เมื่อแป้งสุกได้ที่ยกลงทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำด้ายลงไปคลุก

บิดหรือบีบให้สะเด็ดน้ำ แล้วนำด้ายไปผึ่งหรือตากในที่ร่ม การตากในที่ร่มทำให้สีคงความเป็นธรรมชาติ การตากแดดจะทำให้สีซีดจาง (หากไม่ใส่แป้งจะทำให้ด้ายติดเครื่องทอ "เหน")

7. นำด้ายที่ย้อมมาผึ่งจนเป็นก้อน (จั่วกว่าเด) เพื่อเป็นการง่ายต่อการขึ้นก็ ทำให้ด้ายไม่พันกัน

การขึ้นก็

อุปกรณ์

1. ทะเลาะ คือ ไม้ไผ่หรือไม้ยาวๆ

เจาะรู

2. กลู คือ ไม้ไผ่กลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้วถึง 1 นิ้วครึ่ง

3. หลือขวี คือ ไม้ไผ่เหลากลมสำหรับพันไหม ใช้ส่งด้ายตามความกว้าง

4. ทะเล คือ เหล็กกลมๆ เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 1/2 ซม. ยาว 50 ซม. ใช้สำหรับปักกำหนดความยาว

5. จั่วกว่าเด คือ ก้อนด้ายที่ย้อมเสร็จแล้ว

การขึ้นก็เป็นเตรียมความพร้อม การจัดเรียงด้ายที่จะนำไปทอตามวัตถุประสงค์ของการใช้งาน

วิธีการ

1. นำด้ายที่ผึ่ง "จั่วกว่าเด" ตามสีต่างๆ ที่ต้องการ

2. ขึ้นทะเลาะ

3. นำด้ายขึ้นเรียงบนทะเลาะพร้อม

อุปกรณ์ต่างๆ

การทอผ้า

1. หย่อแซ่ว คือ หนึ่งรองเอาไว้ใช้ดึงผ้าทอให้ตึง

2. หน่อทาแพะ คือ ไม้รูปมีด้ามตัดใช้ตัดด้ายใหม่ให้แน่น

3. ทะเล คือ ไม้ใช้สำหรับมัดนเก็บผ้าที่ทอเสร็จ

4. ละโฮโบ คือ ไม้ยึดหัวก็ เพื่อยึดกับหลัก

5. หน่อแซะ คือ ไม้ที่ใช้กำหนดความกว้างของผ้าทอ

ข้อสังเกตในการทอผ้า

1. ดุลาที่ทอให้มีขนาดเท่ากัน
2. ดุการให้สีที่กลมกลืนกัน
3. ดูขนาดความกว้าง ความยาวให้เท่ากัน

4. ดุการเก็บรอยต่อผ้าให้เรียบร้อย
หมายเหตุ ลวดลายต่างๆ ที่ทอเป็นการลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ สัตว์ป่า น้ำ ใบไม้ รอยเท้า

หนังสือที่น่าอ่าน

๑๐๘ สีนคำชุมชน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชาวบ้านและชุมชนที่ผลิตสินค้าจำหน่ายจนประสบความสำเร็จ

- คีนสุวิฑิตความเป็นไทยที่ บ้านเครื่องหอมไทยของ อาจารย์ จินตนา บุญจรต
- ดินตอทอง เครื่องประทีปผิวที่มีคุณค่าของคนไทย
- สบู่เปลือกมังคุด บ้านสมุนไพรรศิริวง
- สบู่ธรรมชาติจากน้ำมันพืช ทางเลือกสำหรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมี
- มะกรูดระดมสวนเดือนเคียงดิน ชมพูสมุนไพรรแท้ว ที่ปราศจากสารเคมี
- อูบสมุนไพโรยงจากสมุนไพรรในท้องถิ่น เป็นสินค้าจำหน่ายทั่วประเทศ
- น้ำมันธรรมชาติ สกัดด้วยวิธี " อัดงา " แบบพื้นบ้าน ที่เดียวในประเทศไทย

สนใจซื้อได้ตามแผงร้านหนังสือทั่วไป หรือสั่งซื้อส่งธนาคารนัดหรือตัวแลกเงิน ส่งจ่าย นายคมสัน หุตะแพทย์ ปณ.สนนามเป้า 10406 ส่งมาที่ กองบรรณาธิการวารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ 22 ซ.ชานาญอักษร ถ.พหลโยธิน 9 สามเสนใน พญาไท กทม.10400

หนา 104 หน้า ราคาเล่มละ 85 บาท (สมาชิกวารสารฯ ลดเหลือ 75 บาท)